

MINA TRE MAMMOR

– om barns rätt att veta sitt ursprung

Vid ett seminarium på Stiftsgården i Rättvik diskuterades i januari 1997 teknik och etik kring barnlöshet och assisterad befruktning. Deltagarna representerade olika aspekter på barns och föräldrars behov och rättigheter. Denna artikel är en kort sammanfattning av och personliga synpunkter på det som debatterades.

Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter antogs 20 november 1989. Som ett av de första länderna ratificerade Sverige i juni 1990 detta folkrättsligt bindande dokument.

Härigenom har Sverige liksom andra konventionsländer förpliktigt sig att respektera och följa dokumentets vision om barn som medmänniskor med egna rättigheter. Av detta följer att respektera barns integritet, lyssna på barnet, tänka på barnets bästa vid alla beslut, behandla barn som likvärdiga individer och aldrig utsätta dem för övergrepp av något slag.

Vart femte år ska konventionsländerna tillstå FN en officiell rapport om hur konventionens krav på barns rättigheter kunnat uppfyllas. Sveriges första rapport lämnades 1992 och nästa väntas således detta år.

Anonyma givare oetiskt

I Barnkonventionens artikel 7 fastslås bl a att barnet, så långt det är möjligt, har rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem. Härigenom kan således donation av spermier

från anonyma givare anses strida mot Barnkonventionen [1].

Sverige tillämpar sedan 1 januari 1985 en inseminationslag som inte tillåter anonyma donatorer. Som första land i världen, och länge det enda, kräver vi att donators identitet ska förbli känd vid de sjukhus som utfört donationen – detta för att barnet självt, vid vuxen ålder och om det är viktigt för honom eller henne, skall kunna få information om den genetiske fadern.

Den man som påtagit sig det juridiska och faktiska faderskapet registreras som far i folkbokföringen. Om donationen inte registreras, såsom nu är fallet, finns det en risk för att vissa föräldrar aldrig informerar barnet om att det blivit till med hjälp av insemination.

Hjälp att tala sanning

Förutom att få slut på det som blivit en falsk folkbokföring av dessa barn, så

Alla barn bör ha rätt att få veta sitt ursprung – därmed måste vissa former av artificiella konceptionsmodeller avvisas.

DEBATT

”Om Sverige enligt SMERs förslag godkänner äggdonation vid IVF kommer, åtminstone hypotetiskt, vissa barn att få tre mammor – den genetiska som levererade ägget, den biologiska som bar det i livmodern och den sociala som stod för omvårdnaden.”

kan en registrering av donationen bli ett incitament, och kanske en hjälp, för föräldrarna att tala om sanningen för barnet. Det är ju faktiskt just det Barnkonventionen kräver när man talar om barnets »rätt att få vetskap om sina föräldrar»!

Föräldrar som för sitt barn vill dölja dess genetiska bakgrund kan ordna insemination av okänd mans sperma på

Författare

GUN FORSANDER

överläkare, barnkliniken, Falu lasarett

INGRID STJERNA

socionom, Familjerättsbyrån, Stockholms socialförvaltning

GERT NILSSON

docent, Svenska Kyrkans forskningssekretariat, Uppsala.

klirik i utlandet, och dessa barn har då ingen möjlighet att spåra sitt ursprung på faderns sida. Läkare som aktivt medverkar till utlämning av adresser till dessa kliniker bör vara klara över att de därigenom bryter mot Barnkonventionen.

Den i Sverige sedan januari 1989 lagreglerade möjligheten till IVF (in vitro-fertilisering) gäller hittills gifta par eller sambor, där således båda föräldrarnas identitet är väl känd. Utomlands, även i våra grannländer, förekommer donation av såväl ägg som spermier i samband med assisterad befruktning utanför kvinnans kropp. Det föreligger inget lagligt hinder för svenska par att söka sig till dessa kliniker för att få hjälp mot sin barnlöshet [2].

Oenigt råd

Statens medicinsk-etiska råd (SMER) fick i juni 1994 regeringens uppdrag att i samråd med den medicinska professionen göra en översyn av vissa frågor om befruktning utanför kroppen. Enligt dess rapport april 1995 föreslog rådet att, förutom redan tillåtna metoder för assisterad befruktning (insemination med sperma från make/sambo alternativt donator samt IVF med egna ägg och makens/sambons sperma), även tillåta IVF med egna ägg och donators sperma samt IVF med äggdonation och makes/sambos sperma.

Rådet var dock inte enigt. Vissa reservanter ville vara mer restriktiva medan andra ville tillåta kombinerad ägg- och spermadonation vid IVF. En proposition till riksdagen har dröjt men beräkningar läggs fram under våren 1998.

Barn som föds idag i Sverige är således juridiskt garanterade rätten till kännedom om sitt genetiska arv, förutsatt att konceptionen skett inom landet och modern lämnat korrekt uppgift om fadern. Barn som tillkommit genom assistans från kliniker i exempelvis Danmark, Finland och England har inte denna möjlighet.

Tre mammor ...

Om Sverige enligt SMERs förslag godkänner äggdonation vid IVF kommer, åtminstone hypotetiskt, vissa barn att få tre mammor – den genetiska som levererade ägget, den biologiska som bar det i livmodern och den sociala som stod för omvårdnaden. SMER förutsätter att den genetiske fadern i dessa fall också förblir den sociale, dvs står för barnets kontinuitet på föräldrassidan genom uppväxten.

Tänkbara risksituationer för barn som tillkommit genom donation är när det uppstår relationsproblem mellan makarna och/eller barnet, vid separationer mellan de vuxna och de vårdnads-

konflikter som därvid kan uppstå. Om barnet föds med ett handikapp eller drabbas av en genetiskt betingad sjukdom kan dess annorlunda bakgrund bli en central fråga.

Psykologisk belastning

Erfarenhet från nationella och internationella adopterades situation som vuxna har visat ett tilltagande behov genom åren att känna till sina »rötter». Skuggan av de okända föräldrarna blir ofta en börda och ibland en psykologisk belastning som försvårar en övergång till harmoniskt vuxenliv med eget ansvarstagande i ett föräldraskap.

I dagens situation görs en tämligen omfattande social utredning av de föräldrar som önskar adoptera – en verksamhet som framför allt innebär informerande och bearbetande samtal, »counseling» som den engelska termen lyder [3]. Dessa föräldrar går också ofta en studiecirkel som förberedelse inför sitt föräldraskap.

De som arbetar med adoptionsfrågor är nu oftast väl medvetna om barnets behov av kunskap om sitt ursprung och eftersträvar att få reda på fakta om barnets bakgrund. Detta är i linje med Barnkonventionens fastställande av varje barns rättighet att så långt möjligt få reda på sitt ursprung.

Barn kan ej ägas

Om Sverige antar förslaget att tillåta donation av ägg och/eller sperma vid IVF ställs många etiska, juridiska och existentiella frågor på sin spets. Ofrivillig barnlöshet är förvisso en tragedi för många, men om samhället erbjuder kompetent stöd, information och bearbetning av den kris barnlösheten utlöst kan paret hjälpas att reda ut begreppen: Vill man *få* barn – vill man *leva* med barn?

Barn kan aldrig ägas, vare sig de är genetiskt, biologiskt eller socialt kopplade till föräldrarna. Barn behöver kärleksfulla vuxna som lotsar dem genom uppväxten och möjliggör för barnet att använda sig av sina resurser.

Ett samhälle som ratificerat FNs barnkonventions krav på varje barns rättighet till kännedom om sitt ursprung bör inte acceptera konceptionsmodeller som byggt in en förutsägbar, framtida konflikt för barnet.

Referenser

1. Holm K (red). Barnlöshet och barnets bästa. Teknik och etik. Stockholm: Rädda Barnens förlagsverksamhet, 1996.
2. Nilsson G (red). Assisterad befruktning – Synpunkter på vissa frågor i samband med befruktning utanför kroppen. Ny Social Debatt, 1995.
3. Stjerna I. Barn genom insemination. Stockholm: Rädda Barnens förlagsverksamhet, 1991.

Ge er till känna!

Läkartidningen har som huvudregel att på insändar- och debattsidorna ej publicera anonyma insändare. Undantag kan dock göras t ex när författaren tar upp problem med viss allmännyttighet, men där ett offentliggörande av identiteten kan vålla skribenten personlig skada.

Författaren kan i sådana fall uttrycka önskemål om anonym publicering. Dock måste hans eller hennes identitet vara känd av redaktionen, bl a för undvikande av förfälskade inlägg. Vidare kan redaktionen behöva nå författaren beträffande oklarheter i texten, eller för att delge eventuella repliker etc.

Redaktionen förbehåller sig rätten att avgöra om inlägget skall publiceras eller ej. Vid publicering respekteras då självfallet önskemålet om anonymitet, såväl i den tryckta texten som i kontakter med eventuellt berörda instanser eller personer, som kan behöva beredas tillfälle till kommentar.

Därför: Uppge alltid författarnamnet i följebrev eller på annat sätt, med begäran om anonym behandling. Inlägg där författaren är okänd även för redaktionen publiceras aldrig.

Red